

Buchman, Henryk

Geneza form alfabetu klinowego z Ras Shamra

Przegląd Historyczny 31/2, 213-229

1933-1934

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

7. H. BUCHMAN

GENEZA FORM ALFABETU KLINOWEGO Z RAS SHAMRA

Wykopaliska w Minet-el-Beida i Ras Shamra¹⁾ ujawniły wśród szeregu cennych znalezisk tabliczki, spisane osobliwym alfabetem klinowym²⁾. Odcyfrowanie tego alfabetu nastąpiło bardzo prędko, a przyczynili się do tego H. Bauer³⁾, E. Dhorme⁴⁾ i Ch. Virolleaud⁵⁾. Jakkolwiek prace ich dały tak pomyślne wyniki, że już w r. 1930 i 1931 można było opracować teksty, pisane tym alfabetem⁶⁾, to jednak pozostało dotychczas niewyjaśnionem, jak ten alfabet powstał i jaki jest jego stosunek do innych alfabetów, wzgl. pism. Z zainteresowanych w tej kwestji wypowiedzieli się dotychczas Bauer i Virolleaud. Pierwszy z nich uważa⁷⁾, że „wynalazca“ alfabetu klinowego wybrał jako litery pewne znaki

¹⁾ Por. F.-A. Schaeffer, *Les Fouilles de Minet-el-Beida et de Ras Shamra*, Syria X (1929), str. 284—297 i XII (1931), str. 1—14.

²⁾ Por. Charles Virolleaud, *Les Inscriptions Cunéiformes de Ras Shamra*, Syria X (1929), str. 304—310, z autografją tekstów i fotografjami.

³⁾ W pracy: *Entzifferung der Keilschrifttafeln von Ras Shamra*, Halle/Saale, 1930.

⁴⁾ W artykule w *Revue biblique* 39 (1930), str. 571—577.

⁵⁾ *Le Déchiffrement des Tablettes Alphabétiques de Ras Shamra*, Syria XII (1931), str. 15—23.

⁶⁾ H. Bauer, w *ZDMG* 84 (N.F. 9), 1930, str. 251—254 — tekst z r. 1929, Nr. 12, oraz Ch. Virolleaud, *Un poème phénicien de Ras Shamra*, Syria XII (1931), str. 193—224, zawiera autografję, transkrypcję, tłumaczenie i komentarz do dłuższego tekstu epickiego z Ras Shamra.

⁷⁾ *Entzifferung...*, str. 15 n.

z babilońskiego pisma klinowego, a niektóre litery skonstruował sam. Podobnie postąpić miał także wynalazca alfabetu fenickiego, opierając się m. i. o pismo kreteńskie. „Dass die über Gebühr bewertete Sinaischrift dabei überhaupt eine Rolle gespielt hat, darf man mindestens bezweifeln“. Virolleaud⁸⁾ stwierdza⁸⁾ „l'existence sur la côte syrienne, vers le XIII-e siècle, d'un alphabet tout différent de celui des Phéniciens, et dont l'origine ou plutôt le point de départ est évidemment mésopotamien“.

Pisma, z których miał być zaczerpnięty wzór dla alfabetów semickich, są pismami zgłoskowymi. Wobec tego pomysł graficznego przedstawienia nie całych sylab, lecz tylko spółgłosek był oryginalnym wynalazkiem, o tyle genialnym, o ile upraszczał skomplikowaną do tego czasu technikę pisania. Alfabetów spółgłoskowe pojawiają się w Syrii w 13 w. przed Chr. (alfabet z Ras Shamra i drugi, prawie identyczny z późniejszym kanaanejskim, znany z napisu na sarkofagu Ahirama z Byblos⁹⁾), a nieco wcześniej — około 1500 przed Chr. — na półwyspie synajskim¹⁰⁾. Trudno przypuścić, aby alfabetów te, zbudowane na tej samej zasadzie i prawie identyczne pod względem konstrukcji, a tak zasadniczo różne od dotychczasowych sposobów pisania, pochodziły od różnych wynalazców i były od siebie niezależne. Przeciwnie — wspólne cechy tych alfabetów i ich pozycja wobec dotychczasowych sposobów pisania dają pewną podstawę do twierdzenia, że nie powstały one niezależnie od siebie, ale że są to odmiany jednego praalfabetu, z którego wszystkie wyszły i do którego dadzą się znowu sprowadzić. Za istnieniem takiego praalfabetu przemawiałyby fakt, że znane nam alfabetów dadzą się sprowadzić do dwóch grup, północnej, zwanej dla skrótów kanaanejską, i południowej, arabskiej, te zaś łączą się z alfabetem synajskim (co wbrew twierdzeniu Bauera jest ogólnie przyjęte¹¹⁾). Również alfabet z Ras Shamra wykazuje po bliższej analizie ścisły związek z pozostałymi alfabetami. Rozpatrzeniu tego związku poświęcone są poniższe wywody.

⁸⁾ Syria X (1929), str. 310.

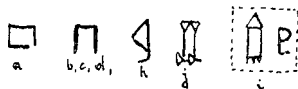
⁹⁾ Por. René Dussaud, *Les inscriptions phéniciennes du tombeau d'Ahiram, roi de Byblos*, Syria V (1924), str. 135—157 i Mark Lidzbarski, *Epigraphisches aus Syrien II* (Nachr. der Gött. Ges. der Wiss. Phil.-hist. Klasse 1924).

¹⁰⁾ Hubert Grimme, *Die altsinaitischen Buchstabeninschriften*, Berlin 1929. Dokładny przegląd literatury napisów synajskich w tegoż: *Althebräische Inschriften vom Sinai*, Darmstadt... 1923, str. 13 nn. (= AHIS).

¹¹⁾ Por. Hans Jensen, *Geschichte der Schrift*, Hannover 1925, str. 116.

W czasach, z których pochodzi alfabet z Ras Shamra (13 wiek przed Chr.) pismo klinowe rozpowszechnione było w całej Syrii i Palestynie, o czym najwymowniej świadczą tabliczki klinowe z Amarny i Boghazkői. Gлина była bardzo powszechnym i praktycznym materiałem do pisania, a znakowanie jej rylcem było o wiele łatwiejsze, niż mozolne wykuwanie liter w kamieniu, jak to czynili Semici w swych napisach. Nic tedy dziwnego, że ktoś spróbował pisać praalfabetem semickim na glinie. Zastosował technikę pisma klinowego do alfabetu semickiego. I rzeczywiście — wynik był świetny: dzięki temu zdołano napisać dłuższe teksty, trudne do wyrycia na skale. Biblioteka z Ras Shamra zachowała ich wiele, że wspomnę tylko o dłuższym eposie, który odkryto w r. 1930. Rzecz jasna, glina nie mogła nadawać się do precyzyjnego rysowania na niej, a rylec, którym ją znakowano, pozostawiał na niej ślady nie we formie linii i kresek, z których składały się litery praalfabetu, lecz w postaci klinów. Ale mimoto łatwo jeszcze dziś rozpoznać w klinach z Ras Shamra znaki, znane nam z innych alfabetów semickich. Przypatrzmy im się nieco bliżej¹²⁾.

Ze względu na trzy dublety litery 'alej w alfabecie z Ras Shamra pozostawimy omówienie jej na koniec, a zajmiemy się drugą skolei spółgłoską, *b*, dla przedstawienia której posłużył obraz domu (*baît* = dom). Prostokąt, przedstawiający plan domu, zacho-

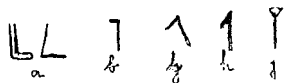

wany jeszcze dokładnie w napisach synajskich, uległ dość znacznej modyfikacji: w południowo-arabskim uproszczono rysunek o dolną podstawę i wydłużono go, stosownie do tendencji, która wyrobiła

¹²⁾ Należy tu zaznaczyć zgóry, że rysunek liter z Ras Shamra, podany poniżej, jest tylko schematyczny; nigdzie na glinie nie występuje klin w tej stylizowanej formie, co w reprodukcji na piśmie. W oryginale ma on raczej wygląd grubej, ostro zakończonyj kreski. — W poniższych zestawieniach rysunkowych litery pod danym znakiem wskazują na literę kolumny w tabeli porównawczej, umieszczonej poniżej (np. *e* oznacza kolumnę, w której reprodukowany jest alfabet z Zeng'irli). W sprawie napisów synajskich, o które tyle już walczone, starałem się ominąć ich zależność od hieroglifów, czy pisma hieratycznego, gdyż kwestja ta dotychczas jeszcze nie została w zadawalający sposób rozstrzygnięta. Usiłowałem ograniczyć się jedynie do ich wartości spółgłoskowej i obrazowej, o co w porównaniu alfabetów semickich głównie chodzi — pozostawiając ostateczną decyzję o pochodzeniu pisma synajskiego, a temsamem praalfabetu semickiego — nierozstrzygnięta. Formy prawdopodobne ujęte są w kropkowane ramki.

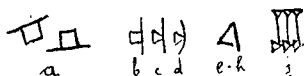
całokształt form alfabetów pd-arabskich; w grupie północno-semickiej, pisząc prostokąt synajski w kierunku ruchu wskazówek zegara, odgięto lewą ściankę do środka (nie jest wykluczony wpływ linearnego rysunku pisma kretańskiego¹³), gdzie rysunek identyczny, — odwrócenie staje się jasne wobec odwróconego kierunku biegu pisma — wyprowadza się z obrazu domu z dachem). W alfabecie z Ras Shamra litera *b* ma tę samą pierwotną formę prostokąta, rysowanego czterema pociągnięciami, z wydłużeniem w kierunku pionowym.

Jaki obraz był podłożem rysunku dla spółgłoski *g*, trudno dociec¹⁴). Wszędzie pozostaje niezmienny trzon pionowy, a tylko

boczna kreska wykazuje pewne zmiany: jest do trzonu prostopadła (pd-semickie), lub nachylona pod kątem ostrym. Najostrzejszy kąt występuje w zbliżonym — co do czasu — do alfabetu z Ras Shamra napisie na sarkofagu Ahirama z Byblos. Z tą postacią należy też łączyć literę z Ras Shamra, gdzie pozostał tylko pionowy trzon. Boczna kreska znalazła swe naturalne rozwiązanie w główce klina.

Już sama nazwa litery **dalt* (=drzwi) wskazuje, że rysunkiem, mającym przedstawić graficznie spółgłoskę *d*, są drzwi, lub ich część. Istotnie dopatrywano się w trójkątnej literze alfabetów północnych drzwi namiotu¹⁵). Napisy synajskie wykazały, że chodzi

tu o rzeczywiste drzwi, „Türflügel“ — z prymitywnymi zawiasami-osią, na której skrzydło się obraca. Rysunek ten z małemi, łatwo zrozumiałemi zmianami powtarza się w alfabetach południowo-arabskich. W północno-semickich alfabetach zawiasy z biegiem czasu

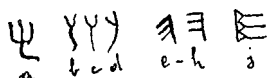
¹³) Por. zamieszczoną poniżej tabelę porównawczą alfabetów, kol. *i*, w. 2.

¹⁴) Popularnie *gamal* = wielbłąd; Gardiner, *The egyptian Origin of the semitic Alphabet* (Journ. of Egypt. Arch. III) wywodzi od *garzen* = siekiera, Sethe, *Die neuentdeckte Sina'schrift...* (Abh. der Gött. Ak. 1917) od *gamala* = łączyć, jednoczyć, Grimm e, *AHIS*, od arabskiego *ḡumla* = ogół, całość.

¹⁵) Lidzbarski widział w trójkącie pierś kobiecą i proponował jako pierwotną nazwę *dad* = pierś (*Der Ursprung der nord- und südsemitischen Schrift*, *Ephemeris für sem. Epigraphik* I, 2, str. 109 nn.).

zanikły, a czworobok zamienił się wskutek dążności do napisania (wapnem na kamieniach?) całej litery jednym pociągnięciem — w trójkąt. W Ras Shamra występuje jeszcze forma pierwotna, zbliżona do synajskiego i pd.-semickich alfabetów: dolne małe kliny przedstawiają oś z zawiasami, górne (grzbiety klinów zastępują linię poprzeczną) prostokąt skrzydła. Odwrócenie rysunku stanie się zrozumiałe, gdy stwierdzimy, że alfabet z Ras Shamra jest wprawobieżny, a nie — jak reszta alfabetów semickich — wlewobieżny. Wraz z odwróceniem kierunku pisania nastąpiło odwrócenie znaków¹⁶⁾.

Hē, nazwa litery, odpowiadającej spółgłosce *h*, miało — według dawniejszych poglądów — oznaczać „Luftloch, Gitterfenster“¹⁷⁾. Bursztyn¹⁸⁾ wyprowadza ją z pnia i tłumaczy „pożądanie“. Należy jednak uważać tę nazwę za wykrzyknik radosny „hej!“ (Seth e, por. przyp. 14), lub za rzeczownik „Jubelruf“ (Grimme, AHIS

str. 26). Obraz sprowadza się może do hieroglificznego ideogramu „radować się“. Pomost poprzez pismo hieratyczne do napisów synajskich jest widoczny. W grupie południowej znak nie uległ zbyt niemu przekształceniu, stracił tylko środkową kreskę (głowę) i wygięcie nóg (w thamudyjskim jeszcze widoczne). W grupie północnej zgięcie nóg zatracone, a głowa i ręce figury obrócone w lewo, w kierunku biegu pisma. Forma *h* z Ras Shamra identyczna jest z innymi alfabetami północnymi (odwrócenie o 180° jest skutkiem odwrotnego biegu kierunku pisma), grzbiety klinów, jak przy *d*, uprościły znak o jedną kreskę, zastępując ją doskonale.

Spółgłoskę *u* oddano przez rysunek gwoźdźcia (= *uau*). Grimme widzi w napisach synajskich tylko główkę gwoźdźcia, można jednak za Gardinera, Sethe'm i Butinera przyjąć rysunek

całego gwoźdźcia. W grupie północnej rysunek zachował się bez znaczniejszych zmian (niejasną jest tylko krzywizna nóżki w napisie z Byblos), natomiast w grupie południowej główka-kółko za-

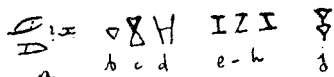
¹⁶⁾ Zresztą — na steli 352 napisów synajskich znajdujemy *d* w tej samej pozycji, co w alfabecie z Ras Shamra.

¹⁷⁾ Por. Gesenius-Bergsträsser, *Hebräische Grammatik*²⁹⁾.

¹⁸⁾ I. Bursztyn, *Vollständige Grammatik der alt- und neuhebräischen Sprache*, Wien, 1929, str. 6.

chowana jest w całości, zaś nóżka znalazła się w środku, dla nadania literze pewnej architektonicznej równowagi, do której alfabety południowe stale dążyły. (Nie jest też wykluczona dysymilacja od znaku dla *l*). Rysunek z Ras Shamra jest identyczny ze znakiem grupy północnej, znać tylko odwrócenie o 90°.

Dla dźwięku z obrano jako literę rysunek sztyletu (*zain* = broń). Napisy synajskie zachowały jeszcze dobrze prymitywny rysunek klingi (dwa zakrzywione ostrza pod kątem ostrym, w jednym

wypadku — Sin. 351 B — widoczna jest nawet kreska, oddzielająca trzon od reszty). W Ras Shamra z przedstawia taki sam krótki sztylet z rączką. W innych alfabetach z rysunku tego pozostały tylko dwie równoległe linie, połączone jedną (w grupie północnej), lub dwiema (w grupie południowej) ukośniami, poprzecznymi liniami. Można także rysunek z w Ras Shamra odnieść do formy kanaanejskiej, gdzie dwa kliny małe oddałyby dwie linie równoległe, zaś kreska poprzeczna zastąpiona byłaby przez ostrze górnego klinu¹⁹). Nie jest też wykluczone, że z z Ras Shamra jest odpowiednikiem formy południowo-arabskiej.

Jeśli chodzi o literę *h*, zestawiałbym najchętniej odpowiednie znaki alfabetów północnych i południowych wślad za Butinem²⁰), czytającym *šin* II Grimme'go, a *koph* Sethe'go jako *h*, ze znakiem *h* z hieroglifów. W grupie północnej ściany ze skrzyżo-

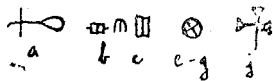
wania obu wężykowatych linii otrzymały formy proste, pionowe, a przegródki „komórek“ uprościły się do formy poziomej, lub ukośnej. Zależnie od typu I, czy II, spotykamy trzy, lub dwie kreski poprzeczne. Możliwe, że przy upraszczaniu obrazu czynna była analogja do niezbyt odległego (dźwiękowo i obrazowo) *h*. Z grupy

¹⁹) Inne sposoby tłumaczenia rysunku tej litery: Nestle i Lidzbarski, opierając się o grecką nazwę, suponują *zait* = oliwka. Rysunek przedstawiałby oliwkę, lub gałązkę. Bursztyn wywodzi od *zai* = pokarm, pożywienie, albo *zai* = „Zitterndes, Erregendes“, co jednak nie ma uzasadnienia w rysunku. — Bez względu na znaczenie nazwy, obraz tej litery z Ras Shamra zgadza się z jej postacią w innych alfabetach.

²⁰) Romain F. Butin, *The Serābit Inscriptions. II. The Decipherment and Significance of the Inscriptions* (Harvard Theological Review, Vol. XXI) (za Grimme'm, *Die altsinaitischen Buchstabeninschriften*, IX i 6).

południowej thamudyjskie wykazuje jeszcze obie linje wężykowate, uproszczone do dwóch nieprzecinających się łuków, w pd.-arabskim i lihjańskim łatwo rozpoznać modyfikację formy thamudyjskiej. Ras Shamra wykazuje formę najbardziej zbliżoną do synajskiej, wzgl. egipskiej, trzy kółka, wzgl. „komórki“ w pionowym szeregu przeszły w trzy kliny, pionowo nad sobą stojące. Niewiadome pozostaje narazie znaczenie tego rysunku.

Podobnie ciemne jest znaczenie rysunku litery *t*, o której nazwie *tēth* snuto wiele domysłów. Jedni odmawiali jej wogóle znaczenia, przypuszczając, że w rysunku kryje się krzyżyk — *tau*, znak

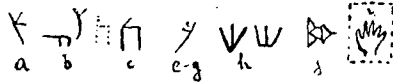
dla *t*, zaś kółko naokoło, pochodzące od *'ajn*, ma oznaczać tylko emfaticzność spółgłoski, nazwa miałaby tedy końcówkę analogiczną do poprzedzającego *hēth* i byłaby przeto bez jakiegokolwiek znaczenia. Inni usiłowali z nazwy tej wydobyć znaczenie „skręt, wąż“ — bezskutecznie ²¹⁾. Oryginalny pogląd wyraził Bursztyn. Przyjmując za nim pochodzenie nazwy *tēth* od tematu תט = tkać, zmieniłbym tylko jego interpretację „kłębek“, przyjmując — ze względu na formę z napisów synajskich — znaczenie „czółenko tkackie“. W prymitywnej formie, znanej z napisów synajskich i z Ras Shamra (tam kliniek ukośny odpowiada w zupełności kółku z formy synajskiej — por. literę *'ajn* poniżej — a skrzyżowanie pozostało identyczne), kółko przedstawia czółenko, a skrzyżowane linje — nici wzdłuż i w poprzek. Inne postacie tej litery dadzą się z łatwością z tej pierwotnej wyprowadzić: w grupie północnej kółko pozostało, a tylko skrzyżowanie kresek przeniesiono dla zmniejszenia rozmiarów znaku w środek kółka (jeśli, oczywiście, cały rysunek już pierwotnie nie oznaczał — ‘kłębek’); w grupie południowej rozbudowano kółko do prostokątu, z dwóch zaś przecinających się kresek, widocznych jeszcze w starothamudyjskim, pozostała w innych alfabetach tylko jedna.

Oдноśnie do liter *jōd* i *kāf* istniała dotychczas względna niepewność. Uparcie trzymano się twierdzenia, że *jōd* oznacza rękę, zaś *kāf* rękę zakrzywioną, chociaż odczuwano, że to nie jest należyte rozwiązanie. Obecnie, po uwzględnieniu napisów z Byblos, mogę postawić twierdzenie, że *jōd* oznaczało rękę zamkniętą, zaś *kāf* rękę otwartą. Przypatrzmy się wpierrw tej drugiej literze. Napisy synajskie przedstawiają schemat ramienia z rozłożonymi palcami, a na-

²¹⁾ Por. H. Jensen, *Geschichte der Schrift*, str. 44, rys. 65.

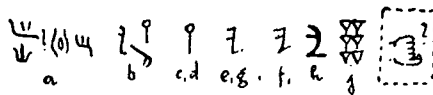

pisy z Byblos mają wyraźnie rysunek rozłożonej dłoni (bez linii ramienia). Zwłaszcza odmiana na grafficie, reprodukowanym w Syria V (1924) str. 143, ostatnia litera wiersza drugiego, ma wyraźnie

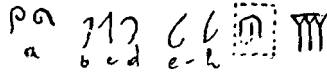
linję poziomą (ścięte ostrze), przedstawiającą nasadę dłoni. Rozchodzące się promienisto kreski mają oznaczać palce. Bezpośrednio do tej formy nawiązuje litera *kāf* z Ras Shamra, która po odwróceniu o 90° przedstawia także trzy linje, promienisto się rozchodzące (środkowa linja została, jak przy *šin* — por. poniżej — skrócona). Grupa północna niedaleko odbiegła od pierwowzoru, natomiast południowa różni się odeń znacznie, jednakowoż poprzez staro-thamudyjskie da się jeszcze zrozumieć. (Nawiasem niech będzie zaznaczone, że stosunek liter *kāf* i *šin* do siebie pozostaje w alfabecie z Ras Shamra taki sam, jak w alfabecie sabejsko-minejskim, lub liħjańskim. Widocznie obie te litery wyprowadzają się z podobnego znaku w praalfabecie, w którym *šin* powstało, jako ścięśnienie *šin* do trzech promienistych kresek. Różnica między *šin* a *kāf* leżała może w ich poziomem, wzgl. pionowem ustawieniu, por. postać tych liter z Ras Shamra).

A teraz litera *jōd*. Mojem zdaniem da się jej rysunek łatwo wytłumaczyć jako lewa ręka zamknięta (od pięści różna o tyle, że kciuk pozostaje nazewnątrz), odwrócona grzbietem do czytelnika,

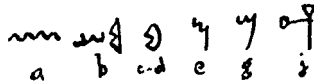
widza, tak jak ją trzymał rzeźbiarz, wykuwający dłutem napis w kamieniu. Rysunek *jōd* z grobowca Aħirama nasuwa tę interpretację, potwierdza ją *jōd* na skarabeoidzie, reprodukowanym w Syria V (1924), str. 115, odmiana teŹże litery na napisie Siloah i jej forma samarytańska (por. tablicę porównawczą Lidzbarskiego w *Hebräische Grammatik*, Geseniusa-Kautzscha). Teraz stanie się zrozumiały znak na *jōd* w alfabecie z Ras Shamra, przedstawiający może rękę zamkniętą, położenie palców poziome. Również rysunki *jōd* w grupie północnej dadzą się wyprowadzić od formy z Byblos, zaś w grupie południowej kółko na tronie przedstawia prawdopodobnie pięść na przedramieniu, przyczem nie jest wykluczona modyfikacja formy thamudyjskiej. Forma z napisów synajskich teŹ dałaby się łatwo z tem znaczeniem pogodzić.

Lamed, nazwa litery *l*, ma obrazowo przypominać zakrzywiony pręt do poganiania wołów i kierowania nimi. Sethe wychodzi z nazwy samarytańskiej *labad* i tłumaczy z arabskiego „sznur, nić wełniana“. Grimme uważa etjopską nazwę *lawe* za podstawową

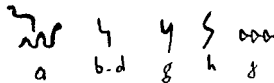
i tłumaczy „krąg, horyzont“. Wszystkie alfabety semickie dziwnie się zgadzają w rysunku tej litery, przedstawiającym mniej, lub więcej skrzywą ślimacznice. Formę z Ras Shamra trudno tu zidentyfikować, nie jest jednak wykluczone, że ma ona za podstawę dokładną ślimacznice, otwartą zdołu, taką, jaką widzimy na niektórych napisach synajskich.

Wodę oznaczyć można najłatwiej przez linię falistą. Toteż dla dźwięku *m*, rozpoczynającego wyraz *małim* = woda, linja falista była najodpowiedniejszym obrazem. Linię tę spotykamy w grupie

południowej, gdzie zygzakom dodano z jednej strony długi trzon, widocznie dla osiągnięcia równej wysokości *mēm* z innymi literami. Trzon ten występuje także w formie z Ras Shamra, jakkolwiek linja zygzakowato-falista, wskutek trudności oddania jej na glinie, uprościła się do prostego klina. Formy grupy południowej, choć trochę odmienne, zasadniczo nie mogą wpłynąć na interpretację rysunku. Są to raczej odmiany lokalne.

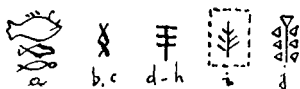
Również litera *nūn* wzgl. jej etjopska nazwa *naḥaš* ma we wszystkich semickich alfabetach podobny wygląd. Kształt tej litery

wywodzi się z obrazu węża (wodnego). Także forma *nūn* z Ras Shamra daje się łatwo poznać, jako rysunek węża (głowa i dwa skręty).

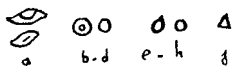
Obraz litery *samekh* należy za Sethe'm i Grimme'm wprowadzić z arabskiego *samak* = 'ryba'. Rysunek ryby, który już w napisach synajskich okazuje różniczkowanie od dokładnie przedstawionej ryby z płetwami do formy uproszczonej (dwa wrzecionowate zygzaki) — zachował w grupie południowej pierwotniejszy wygląd, wykazujący jeszcze tułów ryby, ślady głowy i ogona, choć już tam rysunek został bardzo uschematyzowany. Schematyzacja ta

postąpiła jeszcze dalej w grupie północnej. Możliwe, że dzisiejszą postać *samekh* poprzedziła forma kreteńska, o poprzecznych kreskach, ukośnie nasadzonych, z której dopiero drogą uproszczenia rozwinęła się forma kanaanejsko-aramejska. *Samekh* z Ras Shamra

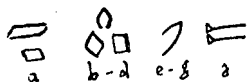
wykazuje identyczny trzon pionowy, podczas gdy trzy kreski poprzeczne zastąpione są przez trzy ukośne kliny po obu stronach trzonu. Nie jest wykluczone, że formę z Ras Shamry należy wprowadzić z podobnej do kreteńskiej.

Dla graficznego przedstawienia następnej skolei spółgłoski ' obrano obraz oka, którego nazwa we wszystkich językach semickich — *'ajin* — od tej spółgłoski się rozpoczyna. Rysunek oka, tak wyraźny jeszcze na stelach 352, 353, 354, i 356 napisów synajskich,

zatraca czasem tęczęwkę, przyczem znak zaokrągla się. W staro-thamudyjskim występuje jeszcze tęczęwka, w alfabetach północnych i południowych rysunek upraszcza się do mniej lub więcej regularnego koła. Na glinie, na której pisano w Ras Shamra, małego kółka nie można było rysować, na to nie pozwalał materiał. Zamiast kółka wypadła ukośnie osadzona główka klina, w zupełności zastępująca koło.

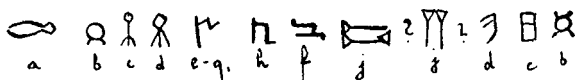
Jak już sama nazwa wskazuje, rysunek oznaczający spółgłoskę *p*, był obrazem ust (*pē* = usta). Obraz ten pozostał we wszystkich alfabetach niezmienny, z tem małym odchyleniem, że niezawsze

linje rysunku zbiegały się w lewym kącie ust. Forma *p* z Ras Shamra jest zupełnie identyczna z pierwotnym rysunkiem praalfabetu. Dwa długie kliny zastępują oba łuki, szepienie nastąpiło wskutek zmiany kierunku biegu pisma w lewym kącie ust, a prawy pozostał wolny, niezwiązany (odwrotnie, niż w innych alfabetach).

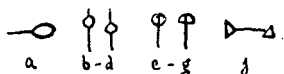
Có oznaczała nazwę *šade*, trudno dziś dociec. Wyrażone dotychczas poglądy (= hak rybacki? twarz „en face“, skroń?) nie dały decydującej odpowiedzi. Rysunek jest dość ciemny, mało z niego można wywnioskować. Dla nas jednak najważniejszym będzie

stwierdzenie, że oba znaki na *š*, podane przez Friedricha²²⁾, mają swoje odpowiedniki w znakach dla *š* innych alfabetów semickich. Pierwszy z nich da się najwyraźniej zidentyfikować z rysunkiem na napisach synajskich (dwa kliny podłużne zastępują elipsę

wrzecionowatą, por. *p*, a główkę tworzy ukośnie nasadzony mały klin, jak przy *'aḥn*)²³⁾. Ten sam znak z Ras Shamra wykazuje wielkie podobieństwo do litery *š* z napisu Siloah. — Drugi skolei znak dla *š* (według Friedricha, ja chętniej podstawilibym *ḏ* ze względu na *𐤌𐤍* w RŠ 1929, Nr. 5, w. 6 — Syria 10, pl. LXV = arabskiemu *شان*), składający się z dwóch pionowych klinów, da się z łatwością zidentyfikować ze znakiem dla *šadē* na napisie Abibaala z Byblos (bardzo bliski charakterem do napisu na sarkofagu Ahirama, na którym przypadkowo niema tej spółgłoski). Por. także kształt *š* staroaramejskich napisów na ciężarkach, pieczęciach itd., na tablicy Lidzbarskiego, dodanej do 27-go wydania gramatyki hebrajskiej Geseniusa-Kautzscha (na podstawie CIS II tabl. I nn.). Widocznie praalfabet miał dwa znaki odrębne dla *š* i *ḏ*, a dopiero, gdy grupa północna zatraciła zdolność różniczenia między temi dźwiękami, zaginął i znak dla *ḏ*, jako spółgłoski „zgubionej“.

Rysunek dla *k* jest zgodny we wszystkich alfabetach. Wszędzie występuje kółko, przedłużone kreską bądź poziomą (forma starsza,

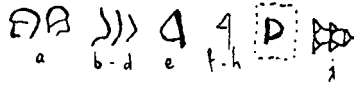
synajska), bądź pionową (forma młodsza, grupy północna i południowa). Litera *k* z Ras Shamra nawiązuje bezpośrednio do formy starszej: ukośny klin z prawej strony przedstawia kółko (por. *'aḥn*), a przedłużenie na lewo — kreskę. Jakie jest znaczenie nazwy „*kōph*“ i obrazu, trudno poznać. Obok znanej już tezy „ucho igielne“ wysunął Grimme twierdzenie „*kōph* = *𐤊𐤍* = jama brzuszna“.

Reš, nazwa litery, oznaczającej spółgłoskę *r*, jest niewątpliwie identyczna z aramejską nazwą głowy *re's* (grecka nazwa *ῥω* wskazuje na hebrajsko-fenicką formę *ro's*), to też obraz głowy jest

²²⁾ Johannes Friedrich, *Ras Schamra. Ein Überblick über Funde und Forschungen* = Der Alte Orient, Leipzig 1933. 33, 1 i 2.

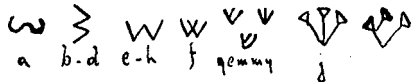
²³⁾ Tu leży też przyczyna, że D. H. Baneth zaproponował (w OLZ 1932 kol. 705 n.) czytanie tego znaku jako *p* + '.

w napisach synajskich znakiem litery *r*. W grupie północnej rysunek twarzy uprościł się do formy trójkąta, a szyję oznaczała tylko pionowa kreska. W grupie południowej rysunek jest jeszcze bardziej

uproszczony, linja twarzy zanikła, pozostała tylko krzywa, oznaczająca tył głowy, wzgl. „Haarscheidelinie“, jak chce *Grimme* (*AHIS*, str. 28). W alfabecie z *Ras Shamra* znak jest trudny do zidentyfikowania, mimoto możnaby pewne podobieństwo przypuścić (albo odwrócone kanaanejskie *rēš*, albo wprost rysunek głowy z profilu, twarzą w prawo).

Jaki obraz posłużył do przedstawienia spółgłoski *š*? Na podstawie nazwy *šin* możnaby przypuścić, że chodzi o ząb, wzgl. zęby. Rysunek odpowiadałby też temu. Tymczasem *Grimme* wysunął tezę, nawiązującą do etjopskiej nazwy *šaut* = שוט i tłumaczy: „*šaut-šin* lub *šebät-šin* = Rute (des Urins) = Phallus“. *Sethe* natomiast wywodzi rysunek z obrazu gór w hieroglifach. Od rozstrzygnięcia tej kwestji nie zależy jednak wcale związek liter poszczególnych alfabetów ze sobą. Z zadziwiającą zgodnością wykazują one dwa zyg-zaki, przedstawiające dwa zęby (tylko napisy synajskie mają formę

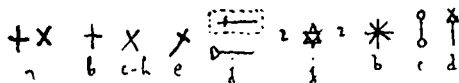
zaokrągloną). Zyg-zaki te zbiegły się z czasem w trzy promienisto rozchodzące się kreski. Formę tę spotykamy na gemmach i pieczęciach kanaanejskich (por. tablicę *Lidzbarskiego*, kol. 2), na ciężarkach i pieczęciach aramejskich, na napisie z *Teimy*, w kursywie egipskiej itd. (*Lidzbarski*, tamże, kol. 11 nn.). Później ta forma staje się dominującą. W *Ras Shamra* *šin* przedstawia taki sam typ, podobieństwo rzuca się w oczy. Na uwagę zasługuje forma *šin* z *RŠ* 1929 VI, w. 8, zupełnie podobna do aramejskiej.

Na podstawie analogji możnaby oznaczyć jako *šin* znak, uważany dotąd za dubletę *samekh* (*Virolleaud*, *Friedrich*). Jest

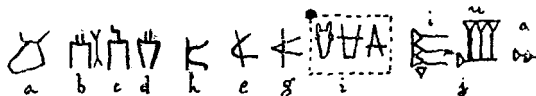
on odmianą litery *šin* z *Ras Shamra*, powstałą przez skrócenie kreski środkowej, albo też jest wprost odpowiednikiem południowo-arabskich form dla *šin*.

Rysunek krzyżyka, prostego lub ukośnego, stanowiący literę *taṭ* (= znak), powtarza się we wszystkich alfabetach. Także w Ras Shamra można rysunek ten łatwo rozpoznać w obu znakach dla *t* i *ṭ* (wzgl. *ṣ*). Długi klin (*t*) powstał z uproszczenia krzyża prostego, występującego na gemmach i w napisach z Zenğirli, gdzie linja

poprzeczna znalazła swój ekwiwalent w główce klinu (kierunek trzonu w napisach Zenğirli na lewo odpowiada odwróconemu kierunkowi z Ras Shamra — na prawo). Znak dla *t* (wzgl. *ṣ*) powstał ze skrzyżowania dwóch małych klinów, jak to zresztą wykazuje odmiana na RŠ 1929 Nr. VI, w. 11. Jest on odpowiednikiem ukośnego krzyżyka, albo może starothamudyjskiej gwiazdki, powstałej z połączenia krzyżyka prostego z ukośnym, a oznaczającej *t*.

Pozostaje do omówienia kwestja 'alef, które ma w alfabecie z Ras Shamra trzy dublety, transkrybowane przez Friedricha (za Bauerem) $a^{(2)}$, $i^{(2)}$, $u^{(2)}$. Zidentyfikować znaki dla 'alef ze semickimi formami trudno chociażby z tej przyczyny, że żaden z alfabetów semickich nie uwzględnia samogłoski po spółgłosce w taki sposób, by tworzyć — zależnie od samogłoski — inny znak jako kombinację spółgłoski z różnymi samogłoskami, możnaby w tem chyba dopatrzeć się wpływów babilońskich. Ale w kwestji Ras Shamra nie powiedziano jeszcze ostatniego słowa: możliwe, że znaleziska wzbogacą teksty i ułatwią ich czytanie, a wtedy nie jest wykluczone inne rozwiązanie. Tak, jak rzeczy dzisiaj stoją, dwa znaki z trzech wykazują niejaki podobieństwo ze sobą (*i* i *u*),

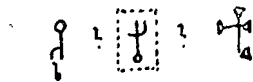

trzeci zaś graficznie różni się od nich zupełnie. W obu tych znakach możnaby dopatrzeć się dalekiego podobieństwa do głowy wołu, która stanowiła pierwotny rysunek dla litery 'alef. (Rysunek ten, uproszczony znacznie w alfabetach południowych, uległ w grupie północnej dalszym przeobrażeniom. Jak wskazuje forma 'alef z sarkofagu Aḫirama, pozostała tylko linja czoła i dwa rogi. W formie kanaanejskiej dopatrywano się dawniej głowy wołu, ale — jak się obecnie okazuje — w sposób niesłuszny. Mniemano, że trójkąt oznacza właściwą głowę, oba górne końce — rogi, a dolne szyję.

Tymczasem forma kanaanejska jest naturalnym rozwojem dalszym litery z Byblos: linje rogów starano się nakreślić jednym pociągnięciem — por. drugą formę z Byblos u Dussauda — a ką, jaki się przez to między „rogami“ wytworzył, przeszedł z biegiem czasu na lewo i przekroczył trzon — linję czoła). Jeśli chodzi o formy z Ras Shamra, to oba znaki, do siebie podobne, dadzą się rozłożyć na dwa elementy: 1) trzy kliny równoległe (poziome, wzgl. pionowe), 2) klin (mały, lub duży), osadzony prostopadłe do 1. Jeśli przyjmiemy, że trzy równoległe kliny odpowiadają graficznie łukowi, jak to miało miejsce przy *lamed*, to dojdziemy do wyniku, że jedna, lub dwie formy *'alef* z Ras Shamra odpowiadają literze *'alef* z sarkofagu Ahirama, gdyż tu i tam mamy do czynienia z łukiem (= rogami) i stycznie do niego osadzoną linją czoła. Jednakowoż mimoto znaku równości nie można bez większych zastrzeżeń postawić między temi formami. Trzecia forma *'alef* z Ras Shamra, dwa małe poziome kliny, nie ma w alfabetach semickich odpowiednika, gdyż forma thamudyjska (rozszczepiona po obu końcach kreska pionowa, por. Grimme, AHIS, tabela) jest graficznie późniejszą odmianą formy wcześniejszej²⁴).

Pozostaje jeszcze znak, który u Virolleaud'a i Friedricha stoi pod znakiem zapytania. Friedrich nasuwa *ğ*, lub *z*. Baneth²⁵) sugeruje, że znak ten odpowiada spółgłosce *ğ*. Popiera go w tym poglądzie Ginzberg²⁶), mimo poglądu Dhorme'a²⁷), jakoby pod tym znakiem ukrywało

²⁴) Jeżeli rozpatrzyć sprawę z punktu widzenia czysto graficznego, możnaby formę *'alef*₁ uważać raczej za odmianę *h*; natomiast znakowi *h* przypisać wartość *z* (grupy *h—h* i *t—z* różniłyby się wtedy o jeden diakrytyczny klin — pozatem znak dla *h*, identyfikowany z *z*, miałby za sobą południowo-arabską formę dla *z*, z którą byłby identyczny; odwrócenie o 180°, dolny ukośny klin oznacza kółko, klin poprzeczny +, mały ukośny zastępuje linję poprzeczną,

zakrzywioną na końcu). Okazuje się jednak z tekstów, że wartość *'* dla *'alef*₁ i *h* dla *heth* są tak dobrze udowodnione, np. *Ašrt* = אשרה, *'dn* = ארון, *'rb* = ארב, *'nk* = אנכי it l., lub w *h'rb* = חרב = حرب, *ph* = פתח = فتح, *th* = תחת = تحت (przykłady za Virolleaud'em, *Déchiffrement... Syria XII* 1931, str. 19 i 20), że o podobnych przesunięciach wartości trudno dziś mówić.

²⁵) D. H. Baneth, *Nachtrag zu dem altkanaanäischen Epos von Ras Schamra*, OLZ 35 (1932), kol. 705 n.

²⁶) OLZ 36 (1933) kol. 593 n.

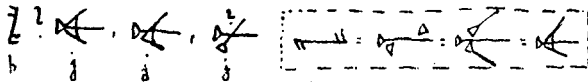
²⁷) Tamże, kol. 8.

Liczba porządkowa	NAPISY SYNAJSKIE		Siro- Flamandyjskie	Petro- Petro- arabickie	Libjańskie	Zangijskie	Siloackie	Meońskie	Aharim i Bylos	Wokalejskie (Ebrajskie i Siro- Flamandyjskie)	Ras- shamra	Wokalejskie długie	Wokalejskie krótkie
	Główny	Warianty Silloackie Bulackie											
1													
2													
3													
4													
5													
6													
7													
8													
9													
10													
11													
12													
13													
14													
15													
16													
17													
18													
19													
20													
21													
22													
23													
24													
25													
26													
27													
	a		b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l

się trzecie *šin*. Dla naszych celów najważniejsze będzie ustalenie formy tego znaku, gdyż różni autorzy różnie go przedstawiają. U Bauera czcionka wykazuje klin poziomy, przecinający symetrycznie kąt, utworzony przez dwa kliny o wspólnej główce, t. zw. „Winkelhaken“. U Virolleaud'a wierzchołek kąta pada nie na klin poziomy, lecz nieco poniżej. Dhorme w OLZ 1933, kol. 8, przedstawia ten znak w jeszcze większym uproszczeniu: klin poziomy przecięty jest przez klin ukośny. Rozstrzygnięcie o prawdziwej formie tej litery możnaby dać dopiero po porównaniu jej form na oryginale. Z nielicznych fotografii, reprodukowanych w Syria X. 1929, pl. LXXVIII i LXXIX wynikałoby, że najściślej oddaje ten znak Virolleaud. W żadnym jednak wypadku nie można tego znaku tak przedstawiać, jak uczynił to Dhorme.

Czy istnieje w alfabetach semickich odpowiednik do tego znaku? Okazuje się, że formę thamudyjską spółgłoski *g* można po-

stawić obok formy z Ras Shamra. Nastąpił oczywiście obrót o 90^0 (wpływ zmiany kierunku biegu pisma), trzon pozostał w postaci poziomego klina, a kreseczki z obu stron zastąpiono ukośnymi klinami, które z biegiem czasu z obu końców trzonu podeszły do środka i tam się zetknęły. W takim razie dla tego zagadkowego znaku z Ras Shamra należałoby przyjąć wartość *g*, jak tego chcą Baneth i Ginzberg.

Omówiliśmy w ten sposób wszystkie 29 znaków z Ras Shamra. W porównaniu z innymi alfabetami starosemickimi okazało się, że prawie wszystkie litery z Ras Shamra wykazują ciasny związek formalny z odpowiednimi literami innych alfabetów (z wyjątkiem *'alef*, *rēš*, *lamed*, wzgl. *lōd*, w których podobieństwo jest słabsze). Alfabet z Ras Shamra wykazuje zwłaszcza bliski związek z pismem synajskim (nieco starszem), i z napisem na sarkofagu Aḥirama prawie współczesnym), a poprzez alfabet staro-thamudyjski łączy się z alfabetami południowo-semickimi. Dla przejrzystości dołączam tabelę porównawczą najstarszych alfabetów semickich²⁸⁾. W wyniku

²⁸⁾ W opracowaniu tej tabeli opierałem się dla kolumny *a* (napisy synajskie) o Grimme'go, Sethe'go, Gardinera i Butina (którego znam tylko z reprodukcji u Grimme'go, *Altsinaitische Buchstabeninschr.*); dla kolumn *b*, *c* i *d* na Grimme'm (op. cit. i AHIS); dla kolumn *e* i *h* na tablicy Dussaud'a (Syria V, 1924, str. 149); dla *f*, *g*, a częściowo dla *e* na tablicy Lidzbarskiego w gramatyce hebrajskiej Gesenius-Kautz-

powyższych wywodów da się więc stwierdzić, że alfabet z Ras Shamra nie jest oryginalnym wynalazkiem, lecz odmianą praalfabetu semickiego, powstałą wskutek odmiennej, wzorowanej na Babilonji, techniki pisanania na glinie. Jako wynik uboczny niniejszych rozważań da się wymienić: identyfikacja obrazu litery *ḫ* z egipskiem *ḫ* (co mogłoby doprowadzić do wniosków, wykraczających poza niniejsze ramy), nowe znaczenie nazwy *teth* (w oparciu o Bursztyna), oraz *ōd* i *kāf*.

---

scha; dla kolumny *j* na książeczce Friedricha (por. przyp. 22). Ze względu na możliwe wpływy kretańskie w Ras Shamra uważałem za wskazane dołączyć w kolumnie *i* znaki kretańskie (na podstawie Jensena, *Geschichte der Schrift*, str. 104 n., rys. 146 i 147). Służą one jednak tylko do porównania obrazowego, gdyż ich wartości nie znamy (temsamem kolumny *k i l* nie odnoszą się do kolumny *i*).

révolution chrétienne, ne sachant point de fonder un état social et technique, un état des petits producteurs, qui explique le mieux la ruine du monde antique toutefois survivant à Byzance.

H. Buchman: Die Entstehung der Formen des Keilschriftalphabets von Ras Schamra.

Trotz der Ansichten Bauers und Virolleauds, das keilschriftliche Alphabet von Ras Schamra sei eine originelle Erfindung mit Anlehnung an das Babylonische, wird ein schriftvergleichendes Verfahren unternommen, um das Verhältnis zwischen dem Ras Schamra-Alphabete, und anderen semitischen Alphabeten klarzustellen. Als Belegmaterial werden die ältesten alphabetischen Inschriften zugezogen, vor allem das Sinaitische (ohne jedoch über dessen Herkunft zu entscheiden — dies reicht weithin über den Rahmen dieser Notiz), dann die Ahiram-Inschrift, die süd-arabischen und nordsemitischen Inschriften. Das Verhältnis dieser Alphabete zu den Silbenschriften, die als Vorstufe zum Alphabetsystem dienten, ist überall dasselbe. Es wäre unglaublich und schwer behaupten zu wollen, dass alle Alphabete, die in ähnlicher Weise gebaut und in ihrer Konstruktion fast identisch sind, von verschiedenen „Erfindern“ stammen sollten. Vielmehr führen die gemeinsamen Elemente in allen Alphabeten und ihr Verhältnis zu den Silbenschriften zur Ansicht, das Erfinden des Alphabets, des semitischen Uralphabets, als Tat eines Menschen zu betrachten. Demnach wären die Unterschiede zwischen den Alphabeten sekundär. Behandelt man schriftvergleichend die bis nun bekannten semitischen Alphabete, dann zeigt es sich, dass viele von den Buchstaben in allen Alphabeten einander ähnlich sind, und wo die Formen verschieden sind, lassen sie sich zu einem Schriftbilde reduzieren, aus dem alle deduziert worden sind.

Analysiert man nun auf ähnliche Weise das Alphabet von Ras Schamra, dann erweist es sich, dass es mit dem allgemein bekannten semitischen Alphabet fast identisch ist. Nimmt man an, die Form der Ras Schamra-Buchstaben, die den keilschriftlichen Zeichen so ähnelt, sei nur durch Anwendung der babylonischen Schreibtechnik für das semitische Alphabet entstanden, so kommt man zur Überzeugung, dass hinter den keilförmigen Zeichen etwa strichel-förmige Zeichnungen stecken. Es wäre überaus leicht begreiflich, dass in einem Lande, wo die Keilschrifttechnik so populär war, wie in Syrien, die Probe unternommen wurde, mit derselben Technik auch das viel einfachere semitische Alphabet zu schreiben. Auf Lehm

Keile zu kerben ist ja viel leichter, als die komplizierte Buchstabenzeichen in Stein zu hauen. Ist dem so, dann steckt hinter jedem Buchstaben von Ras Schamra der betreffende Buchstabe aus dem semitischen Uralphabete.

Betrachten wir die Form der Buchstaben von Ras Schamra, da kommt ein fast gänzlicher Zusammenhang zwischen ihnen und den anderen semitischen Buchstaben zu Tage. Da das *Aleph* im Ras Schamra-Alphabete scheinbar drei Dubletten aufweist, wird mit dem zweiten Buchstaben angefangen. Das *Beth* stellt ein Viereck dar, als Zeichen für 'Haus'. Der senkrechte Keil des *Gimel* ist mit der spitzen Form dieses Buchstaben (bekannt aus der Ahiram-Inschrift) identisch, nur ist der schräge Seitenstrich im Kopfe des Keiles aufgelöst. Die Form des *Daleth* entspricht gänzlich der sinaitischen Zeichnung eines Türflügels. Das *Hē* von Ras Schamra ähnelt auf den ersten Blick dem entsprechenden kanaänischen Zeichen. Das *Waw* stellt einen Haken dar, wie er aus der nördlichen Gruppe der semitischen Alphabete bekannt ist, nur ist das Bild um 90° gedreht. (Die Drehung um 90, bzw. 180° ist als Folge der rechtsläufigen Schriftweise, im Gegensatz zur gewöhnlichen, linksläufigen, anzusehen). *Zajin* ist auch äusserlich allen anderen Formen ähnlich. Von den beiden Zeichen für *h* und *h* zeigt das andere eine auffallende Ähnlichkeit mit dem *h* des Ägyptischen, das nach Butin auch in den Sinaiinschriften so zu deuten ist (Grimme liest dafür *Schin II*, *Sethe* — *Koph*). Vielleicht lassen sich auch die anderen süd- und nordsemitischen Zeichen für *h* davon ableiten. Der Buchstabe für *h* wäre anscheinend eher *z* zu lesen und wäre vom *t* nur um einen diakritischen Keil verschieden. Auch die süd-arabische Form für *z* möchte dazu gut passen. Nun aber ist dieses Zeichen als *h* in den Texten von Ras Schamra wohl gut belegt, so dass an seinem Werte kaum zu zweifeln ist.

Der Name *Teth* wird nach Bursztyn vom Stamme טת abgeleitet. Das Zeichen für *t* in Ras Schamra entspricht gänzlich dem der sinaitischen Inschriften: der schräg angesetzte Keilkopf vertritt den Kreis, oder die Ellipse des Sinaitischen (vgl. unten, zu '*Ajin*'), die beiden Kreuzfäden bleiben unverändert (in der nördlichen Gruppe in die Mitte des Kreises — stilisiert aus der spindelförmigen Ellipse — übertragen, in der südlichen wird der Kreis zum Viereck ausgebaut; eine Spur des zweiten Fadens findet sich noch im Thaumudischen). In Hinsicht auf die Form des *Jod* und *Kaph* in der Ahiram-Inschrift, wie auch des *Kaph* im Graffito *Syria V*, 1924, S. 143, wird die Deutung *Jod* = „geschlossene Hand“, *Kaph* = „offene Hand“ angenommen. Das Zeichen für *Jod* soll eine ge-

schlossene Hand mit dem Daumen auswärts, etwa so, wie der Steinmetz seinen Meißel hält, darstellen. Darnach wäre auch das *Jod* von Ras Schamra als Faust zu deuten, während *Kaph* eine geöffnete Hand, also hauptsächlich die gespreizten Finger darstellt. (Charakteristisch ist die Form des *Kaph* auf dem Graffito, wo die Handfläche noch deutlich durch die wagrechte Linie bezeichnet ist). Das *Lamed* von Ras Schamra lässt sich schwer mit der Schneckenform des Sinaitischen verbinden. *Mem* aus Ras Schamra ist ganz dem kanaanäischen ähnlich, nur ist die gebrochene Zickzacklinie, die ursprünglich Wasserwellen dargestellt hat, zum geraden, langen Keilstrich geworden, da auf dem Lehm so feine Zeichen nicht zum Wiedergeben waren. Im *Nun* von Ras Schamra sind die drei Windungen der Schlange, bzw. die drei Strichelchen des Kanaanäischen deutlich erkennbar. Das *Samekh* ist dem kanaanäischen sehr ähnlich. Die schräg angesetzten Keilköpfe lassen vermuten, dass das Kanaanäische, anfangs nicht geradwinkelig, sondern schief angesetzte Querstriche, etwa wie das kretische Zeichen, hatte, die vielleicht über die südsemitische Formen zum fischartigen Zeichen im Sinaitischen führen. Im *'Ajin* ist ohne Zweifel der Augenkreis zu erkennen, auch das *Pae* weist die Zeichnung des Mundes auf, nur ist der linke, nicht — wie in anderen Alphabeten — der rechte Mundwinkel geschlossen (Rechtsläufigkeit). Von den zwei Zeichen für *Sade* bei Friedrich (*Ras Schamra*... AO 33, 1 u. 2), lässt sich das eine mit den wagrechten parallelen Keilen als 𐤓 (ähnlich dem 𐤓 der Šiloah-Inschrift), das andere als 𐤔 bezeichnen. Das *Koph* ist dem allgemeinen Typus sehr ähnlich: der schräge Keilkopf bezeichnet den Kreis, der Keilstrich den wagrechten Strich der sinaitischen Form. Die Deutung des *Resch* als den andern *Resch*-Zeichen ähnlich ist zwar gezwungen, aber doch nicht ausgeschlossen. Auch im *Schin* ist eine Abart des gewöhnlichen Typus zu sehen, während das andere Zeichen, das bei Viroilleaud und Friedrich als zweites *Samekh* fungiert, vielleicht als *Šin* betrachtet werden soll, in Hinsicht auf die süd-arabische Form des *Sin*. Es wäre unbegreiflich, dass das Ras Schamra-Alphabet für *Samekh*, einen Laut, der schon früh im Südsemitischen (z. B. im Arabischen) verloren gegangen ist, zwei Zeichen hätte, während *Sin* und *Sin* mit demselben Zeichen geschrieben werden sollten. Die beiden Zeichen für *Tau* (𐤕 und 𐤖 , 𐤗) lassen sich leicht mit dem Kreuze der anderen Alphabete identifizieren. Zwei von den drei *'Aleph*-dubletten weisen eine entfernte Ähnlichkeit zu dem semitischen *'Aleph*-Zeichen auf. Das 29-te fragliche Zeichen wird nach

Baneth und Ginzberg als *g* betrachtet und mit der altthamudischen Form zusammengestellt.

Im Allgemeinen wird daraus ein enger Zusammenhang zwischen dem Ras Schamra-Alphabete und den anderen semitischen Alphabeten erwiesen. Das keilschriftliche Alphabet ist keine originelle Erfindung, sondern bloss eine Eigenart des gemeinsemitischen Alphabets, die durch graphische Umstände (Schreibmaterial, keilschriftliche Maniere des Schreibers) entstanden ist.

Casimir Michałowski: Le début et la fin de l'art grec antique.

L'état actuel des recherches archéologiques et historiques nous oblige à reviser notre conception conventionnelle de l'histoire de l'art grec, quant à son début et sa fin. La première manifestation de l'art grec en Grèce apparaît dans la culture des Achéens. Le caractère monumental de l'architecture mycénienne, la stylisation des motifs végétaux dans la décoration de la céramique, ainsi que la tendance à créer d'après les principes tectoniques dans la sculpture de cet art, sont des éléments stylistiques grecs qu'on ne trouve pas dans les autres productions artistiques contemporaines non plus que dans des civilisations antérieures, comme la civilisation crétoise, la culture hélladique ou celle de la Thessalie. Ainsi l'art des Achéens présente pour nous le premier chapitre distinct de l'art grec, de même que l'état des Achéens formait probablement la première grande organisation politique dans le monde grec. Les autres cultures préhistoriques en Grèce ne peuvent que servir à l'étude de matériaux pour le problème de l'origine de l'art grec.

Si l'on aurait tort de faire commencer l'histoire de l'art grec avec les Doriens qui ont seulement enrichi l'idéal plastique des Grecs par leur goût des créations organiques, on aurait tort également de terminer l'étude de l'art grec avec la conquête romaine en Grèce. A l'époque romaine l'art qui existait en Grèce était tout à fait différent de celui créé à Rome par les artistes Grecs eux-mêmes. Pendant les quatre premiers siècles de l'ère chrétienne, ce n'est qu'en Grèce qu'on trouva dans toute sa pureté cette continuation des principes de l'art classique grec.

Sa structure organique de la statuaire s'opposait en effet à l'esprit historique et objectif des Romains qui lui, s'exprimait dans des oeuvres à caractère officiel. L'art grec à l'époque romaine, a perdu son activité d'autrefois; tout provincial qu'il fût, il se distinguait nettement de Rome et de l'Orient par son goût particulier